

O'ZBEK KULOLCHILIK SAN'ATINING ZAMONAVIY BADIY-ESTETIK RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI Qo'qon DU

Qosimova Nilufar Muratjon qizi

Qo'qon davlat universiteti dotsenti

nilufar_jalilova@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek kulolchilik san'atining tarixiy shakllanishi, milliy badiiy an'analari, o'ziga xos estetik xususiyatlari hamda zamonaviy san'at muhitidagi rivojlanish tendensiyalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Kulolchilikning xalq amaliy san'ati tizimidagi o'rni, sopol buyumlarning shakl, rang, naqsh, kompozitsiya va faktura uyg'unligi orqali namoyon bo'ladigan badiiy-estetik imkoniyatlari yoritiladi. Tadqiqot natijasida o'zbek kulolchilik san'atining kelgusidagi badiiy-estetik rivojlanishini ta'minlovchi ustuvor yo'nalishlar va amaliy takliflar asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: o'zbek kulolchilik san'ati, xalq amaliy san'ati, badiiy-estetik tafakkur, milliy an'alar, sopol buyumlar, naqsh, kompozitsiya, rang uyg'unligi, Rishton kulolchilik maktabi, G'ijduvon kulolchilik maktabi, innovatsion texnologiyalar, zamonaviy dizayn, milliy meros, ijodiy rivojlanish.

O'zbek xalqining ko'p asrlik madaniy merosida kulolchilik san'ati muhim o'rin egallaydi. U insoniyatning kundalik ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiluvchi hunarmandchilik turi bo'lish bilan birga, xalqning dunyoqarashi, estetik didi, ramziy tasavvurlari va badiiy tafakkurini ifodalovchi san'at yo'nalishidir. Tuproqni qayta ishlab, uni turli shakllarga keltirish, pishirish va bezash orqali yaratiladigan sopol buyumlar o'zida tabiat va inson mehnati uyg'unligini mujassamlashtiradi. Shu jihatdan kulolchilik moddiy madaniyat va ma'naviy qadriyatlarni o'zaro bog'lovchi muhim badiiy hodisa hisoblanadi.

O'zbekiston hududida kulolchilikning rivojlanishi qadimiy shahar madaniyati, savdo-sotiq munosabatlari, mahalliy xomashyo imkoniyatlari va hunarmandchilik an'analari bilan chambarchas bog'liq. Turli tarixiy davrlarda shakllangan sopol idishlar, bezak buyumlari, me'moriy koshinlar va dekorativ kompozitsiyalar xalqning badiiy tafakkuridagi o'zgarishlarni aks ettirib kelgan. Ayniqsa, mahalliy kulolchilik maktablarining shakllanishi natijasida shakl, rang, bezak va texnologik ishlov berish usullarida o'ziga xos badiiy xususiyatlar yuzaga kelgan.

Bugungi kunda milliy hunarmandchilikni rivojlantirish, tarixiy merosni asrash va uni zamonaviy madaniy ehtiyojlar bilan uyg'unlashtirish dolzarb vazifalardan biridir. Zamonaviy iste'molchilar talabi, interyer dizaynining yangilanishi, xalqaro san'at bozori va raqamli kommunikatsiya vositalarining kengayishi kulolchilik oldiga yangi vazifalarni qo'ymoqda. Shu sababli o'zbek kulolchilik san'atining zamonaviy badiiy-estetik rivojlanish istiqbollari o'rganish

milliy san’atning davomiyligini ta’minlash va uning xalqaro miqyosdagi nufuzini oshirish nuqtayi nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbek kulolchilik san’atining o‘ziga xosligi, avvalo, uning hududiy maktablari, shakllangan hunarmandchilik an’analari va badiiy ifoda vositalarining rang-barangligida namoyon bo‘ladi. Rishton, G‘ijduvon, Samarqand, Urgut va boshqa hududlarda rivojlangan kulolchilik an’analari mahalliy estetik qarashlar, texnologik tajriba hamda ustoz-shogird munosabatlari asosida takomillashib kelgan. Mazkur maktablar umumiy milliy badiiy merosning tarkibiy qismlari bo‘lsa-da, ularning rang tanlovi, naqsh tizimi, shakl yechimlari va bezash usullarida muayyan farqlar mavjud.

XXI asrda kulolchilik san’ati an’anaviy hunarmandchilik chegaralaridan chiqib, amaliy va konseptual san’at, dizayn hamda zamonaviy dekorativ-plastik izlanishlar bilan o‘zaro aloqada rivojlanmoqda. Bugungi ijodkorlar milliy shakl va naqshlarni saqlagan holda yangi kompozitsiyalar, noodatiy hajmiy yechimlar, turli fakturalar va zamonaviy rang munosabatlarini izlamoqda. Natijada an’anaviy sopol buyumlar bilan bir qatorda, dekorativ panolar, haykaltaroshlik obyektlari, interyer kompozitsiyalari va mualliflik kolleksiyalari ham yaratilmoqda.

Rishton kulolchiligi, avvalo, rangtasviriy bezaklarning nafisligi, ko‘k va moviy ranglarning turli tuslari, o‘simliksimon hamda geometrik naqshlarning uyg‘unligi bilan ajralib turadi. Mahalliy kulollar tomonidan qo‘llaniladigan an’anaviy sir va bezak usullari sopol buyumlarning o‘ziga xos estetik qiyofasini shakllantiradi. G‘ijduvon kulolchiligida esa ranglarning jo‘shqinligi, bezaklarning ritmik tuzilishi, kompozitsion markazning aniqligi va dekorativ ifodaning kuchliligi alohida ahamiyatga ega. Boshqa hududiy maktablarda ham mahalliy tabiat, tarixiy muhit va madaniy qarashlar bilan bog‘liq badiiy belgilar uchraydi. Kulolchilik buyumlarining estetik qiymati bir necha omillar bilan belgilanadi. Birinchidan, buyumning shakli uning vazifasi va foydalanish qulayligiga mos bo‘lishi kerak. Ikkinchidan, rang va naqshlar o‘zaro mutanosiblikni tashkil etishi lozim. Uchinchidan, bezak buyumning umumiy kompozitsiyasiga xizmat qilib, shaklning tabiiy xususiyatlarini ochib berishi zarur. Mazkur talablarning uyg‘unligi kulolchilik mahsulotini oddiy maishiy buyum darajasidan badiiy asar darajasiga ko‘taradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi. “Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari to‘g‘risida”gi Qonun. O‘RQ-668, 2021-yil 20-yanvar.
2. O‘zbekiston Respublikasi. “Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to‘g‘risida”gi Qonun. 2001-yil 30-avgust.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 9-iyundagi PF-6247-son Farmoni. “O‘zbekiston Respublikasida hunarmandchilik faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.
4. UNESCO. *Traditional Craftsmanship*. Intangible Cultural Heritage. Rasmiy elektron resurs.
5. O‘zbekiston amaliy bezak san’ati va kulolchilik tarixiga oid muzey kataloglari, ilmiy maqolalar hamda san’atshunoslik tadqiqotlari.